

การสร้างสรรคานาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง

จิตติมา อ่องทอง¹

วันที่รับบทความ: 20 กรกฎาคม 2568

วันแก้ไขบทความ: 20 สิงหาคม 2568

วันที่ตอบรับบทความ: 30 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรคานาฏศิลป์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส” ดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาและสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร การศึกษาข้อมูลภาคสนาม และนำข้อมูลที่ได้มาสร้างสรรคเป็นการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ ผลจากการวิจัย พบว่า การสร้างสรรคการแสดงชุดนี้เป็นการแสดงที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยเสด็จประพาสรัชกาลที่ 5 จังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย วัดป่าโมกวรวิหาร วัดขุนอินทประมูล วัดไชโยวรวิหาร และพระตำหนักคำหยาด โดยมีองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ 1) การกำหนดแนวคิดและรูปแบบผลงาน มีแนวคิดหลักในการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดอ่างทอง แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 กล่าวถึงการเสด็จประพาสจังหวัดอ่างทองของรัชกาลที่ 5 ช่วงที่ 2 นำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาส ช่วงที่ 3 การเชิญชวนท่องเที่ยวเส้นทางตามรอยเสด็จประพาส 2) ผู้แสดงใช้นักแสดงผู้หญิงจำนวน 10 คน ที่มีทักษะนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ร่วมสมัย 3) บทร้องและดนตรีประกอบการแสดงประพันธ์ขึ้นใหม่ ในรูปแบบเพลงไทยร่วมสมัยที่มีกลิ่นอายพื้นบ้านภาคกลาง 4) เครื่องแต่งกาย มีการออกแบบเสื้อขึ้นใหม่โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากเสื้อแขนพองของสตรีในสมัยรัชกาลที่ 5 และการนุ่งโจงกระเบน 5) การสร้างสรรคท่ารำ โดยใช้ลีลาท่าทางจากนาฏศิลป์ไทยแบบหลวงและนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง และ 6) รูปแบบแถวและการใช้พื้นที่การแสดงมีการออกแบบที่สอดคล้องกับลีลาท่าทาง การออกแบบจากเส้น รูปร่างเรขาคณิต และการออกแบบแถวแบบอิสระ

คำสำคัญ: การสร้างสรรคานาฏศิลป์; การท่องเที่ยว; ประวัติศาสตร์; อ่างทอง

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

¹ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง 14000

* ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: thitima.bpi@gmail.com

The Creation of a Dance Performance for Promoting Historical Tourism in Ang Thong Province

Thitima Ongthong¹

Received:	20 July 2025
Revised:	20 August 2025
Accepted:	30 September 2025

Abstract

This study aims to develop a choreographic work entitled “Roy Prapat” (Royal Visit) as a creative approach to promoting historical tourism in Ang Thong Province, Thailand. Employing a qualitative research design, the researcher collected data through documentary analysis and field observation and subsequently synthesized into a new dance creation. The findings reveal that this dance performance was designed to promote historical tourism by retracing the royal journeys of King Rama V in Ang Thong Province. The key historical landmarks presented include Wat Pa Mok Worawihan, Wat Khun Inthapramun, Wat Chaiyo Worawihan and Phra Tamnak Kham Yat. The work integrates six key components: (1) Concept and Structure: the performance unfolds in three segments: a) the King’s royal visit to Ang Thong, b) the historical landmarks along the royal route and c) an invitation to contemporary audiences to experience this cultural tourism path; (2) Performers: a cast of ten female dancers trained in Thai classical and contemporary dance; (3) Lyrics and Music: newly composed lyrics and music in a contemporary Thai idiom infused with Central Thai folk elements; (4) Costumes: inspired by women’s puff-sleeved attire of the Rama V era combined with Chong Kraben draping; (5) Choreography blending Thai court dance with regional folk movements; and (6) Formations and Use of Space: spatial formations designed through geometric and free-form patterns.

Keywords: The Creation Dance, Tourism, History, Angthong

Type of Article: Research Article

¹ Angthong College of Dratic Arts, Bunditpatanasilpa Institute, Bangkeaw, Meung Angthong, Angthong, 14000

* Corresponding author Email: thitima.bpi@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

จังหวัดอ่างทองเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่จังหวัดอ่างทองตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยทวารวดี ในทางประวัติศาสตร์ถือเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยอยุธยา จนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ และมีเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกิดขึ้นอยู่หลายครั้งเนื่องจากเป็นเส้นทางเดินทัพและเมืองหน้าด่านในช่วงการทำศึกสงครามกับพม่า ปัจจุบันอ่างทองเป็นเมืองในแถบลุ่มน้ำที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ มีศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งงานประณีตศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม และศิลปะการแสดง รวมถึงมีมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น โดยจังหวัดอ่างทองได้รับนโยบายการส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยว “เมืองรอง” ภาคกลาง และได้รับความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ เนื่องจากมีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีอายุเก่าแก่และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากมาย โดยเฉพาะสถานที่สำคัญตามประวัติศาสตร์ที่มีการเสด็จประพาสและการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสจังหวัดอ่างทองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าพระองค์ท่านได้เสด็จประพาสและเสด็จประพาสต้นไปยังสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในจังหวัดอ่างทองอยู่หลายครั้ง ได้แก่ วัดไชโยวรวิหาร วัดป่าโมกวรวิหาร วัดขุนอินทประมูล และพระตำหนักคำหยาด (จังหวัดอ่างทอง, 2564) ในการเสด็จดังกล่าว ทำให้เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเส้นทางตามรอยการเสด็จประพาสของรัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดอ่างทอง นับเป็นการสร้างกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและกระตุ้นเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดได้เป็นอย่างดี

จากเหตุการณ์การเสด็จประพาสนี้ จังหวัดอ่างทองได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยกำหนดให้มีการจัดงานรำลึกและตามรอยเสด็จประพาสต้นเป็นงานประจำปีของจังหวัด ในงานนั้นนอกจากจะเป็นการน้อมรำลึกถึงเหตุการณ์ครบรอบการเสด็จประพาสต้นแล้ว ยังเป็นการเทิดพระเกียรติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณนานับประการของพระองค์ที่มีต่อประเทศชาติและปวงชนชาวไทย นอกจากนี้ การจัดงานดังกล่าวยังเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในจังหวัด มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพท้องถิ่น อาหาร และขนมไทย เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่และเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์และของดีประจำจังหวัดอีกทางหนึ่ง ตลอดจนมีการสร้างค่านิยมในการร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในงาน ได้แก่ การแต่งกายชุดไทยหรือผ้าไทย เป็นต้น รวมทั้งมีการแสดงนาฏกรรมไทย ดนตรีไทย รวมถึงศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม จากแผนพัฒนาจังหวัดอ่างทอง (พุทธศักราช 2566-2570) ได้วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทอง พบว่า มีนักท่องเที่ยวที่เดินเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดอ่างทองลดลง ร้อยละ 88.22 เนื่องจากผลกระทบจากสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่ปลายปีพุทธศักราช 2562 ทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวลดลงเป็นอย่างมาก จังหวัดอ่างทองจึงมีการวางแผน โดยมีเป้าหมายการพัฒนาจังหวัดที่ว่า “อ่างทองเมืองน่าอยู่ เศรษฐกิจดี สังคมดี ประชาชนมีความสุข” และได้

มีการจัดทำแผนในประเด็นการพัฒนาที่ 3 ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวให้มากขึ้น และมีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การประชาสัมพันธ์ให้เกิดการรับรู้ ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในจังหวัดหรือท้องถิ่นให้มากขึ้น (สำนักงานจังหวัดอ่างทอง, 2564, หน้า 91)

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะสร้างสรรค์การแสดงทางด้านนาฏศิลป์ขึ้นใหม่ในรูปแบบของนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ เป็นการแสดงที่สามารถนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดอ่างทองที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาส โดยสอดแทรกศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดอ่างทอง และการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมุ่งหวังให้เป็นการแสดงที่สามารถประชาสัมพันธ์ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ร่วมกับการอนุรักษ์และตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีกระบวนการสร้างสรรค์จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว รวมถึงศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดอ่างทอง ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ โดยสามารถใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวในรูปแบบของศิลปะการแสดงที่หน่วยงานราชการและชุมชนในจังหวัดอ่างทองสามารถนำไปใช้เพื่อประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนสามารถถ่ายทอดให้กับชุมชนเพื่อใช้ฝึกหัดหรือนำไปใช้บูรณาการเพื่อประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้งานวิจัยฉบับนี้ยังสามารถใช้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดที่มีสถานที่เชิงประวัติศาสตร์สำหรับครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา หรือผู้ที่สนใจทั่วไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างสรรค์นาฏศิลป์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส”

ขอบเขตของการวิจัย

1. การสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง เป็นงานวิจัยเพื่อสร้างต้นแบบการแสดงทางด้านนาฏศิลป์ที่มีขอบเขตการศึกษาข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดอ่างทอง โดยคัดเลือกจากสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์การเสด็จประพาสและการเสด็จประพาสต้นเมืองอ่างทองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ประกอบด้วย 4 สถานที่ ได้แก่ วัดไชโยวรวิหาร วัดป่าโมกวรวิหาร วัดขุนอินทประมูล และพระตำหนักคำหยาด เท่านั้น

2. ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง และกำหนดระยะเวลาที่ใช้แสดงประมาณ 6 นาที และมีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1 ปี

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้ชุดองค์ความรู้และแนวทางในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง
2. ได้แนวทางในการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อเป็นสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์สำหรับครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา หรือผู้ที่สนใจทั่วไป
3. ได้ต้นแบบการแสดงที่สามารถถ่ายทอดให้กับครูและนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ของจังหวัดอ่างทอง ได้ฝึกหัดการแสดงนาฏศิลป์อันศิลปะการแสดงของชาติ พร้อมกับการเรียนรู้สถานที่ทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดของตนเองในรูปแบบของการแสดง สามารถใช้แสดงในโอกาสต่าง ๆ หรือนำไปใช้บูรณาการเพื่อประโยชน์ในด้านอื่นได้
4. ได้สื่อประเภทการแสดงที่สามารถประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทองเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวในรูปแบบของการแสดงนาฏศิลป์ ที่สามารถประชาสัมพันธ์ผ่านการแสดงบนเวที และสื่อออนไลน์ (Online) ได้

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) คือการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือมีความทรงจำร่วมทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเป้าไปที่การให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้ เข้าใจบริบทอดีต และสร้าง “จิตสำนึกร่วม” (Collective Memory) ต่อแหล่งนั้นในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม (วรรณ วลัยวนิช ระบุหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ไว้ 3 ประการ คือ (1) ต้องเป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน หรือนิทรรศการมรดกทางวัฒนธรรม (2) ต้องให้ความรู้ หรือสร้างความเข้าใจถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์แก่ผู้มาเยือน และ (3) มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกร่วมและความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์แหล่งเหล่านั้นโดยชุมชนท้องถิ่น (วรรณ วลัยวนิช, 2546, หน้า 5–6)

Di Giovine นำเสนอแนวคิด Heritage-scape ซึ่งมองว่าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการ “สร้างความหมายใหม่” ให้กับสถานที่ผ่านการสื่อสาร การเล่าเรื่อง และการมีส่วนร่วม โดยพื้นที่ทางกายภาพจะกลายเป็น “ภูมิทัศน์ทางความทรงจำ” ที่ไม่ตายตัว แต่วิวัฒน์ไปตามบริบทของการตีความร่วมสมัย (Di Giovine, 2009, p. 312)

2. แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) มีรากฐานจากงานของนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ซึ่งเสนอว่าในสังคมมนุษย์ไม่ได้มีเพียงทุนในรูปของ “เงินตรา” หรือ “ทรัพย์สิน” เท่านั้น หากยังมีทุนในรูปแบบที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่น ความรู้ รสนิยม ทักษะ และความสามารถทางวัฒนธรรม ที่สามารถใช้ “ต่อรอง” อำนาจ หรือ “สร้างสถานะ” ทางสังคมได้

Bourdieu แบ่งทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 รูปแบบสำคัญ ได้แก่

Embodied Cultural Capital – ทุนที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความสามารถในการรำทักษะการเล่นดนตรีไทย ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

Objectified Cultural Capital – ทุนที่ปรากฏในรูปของวัตถุ เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี หรืองานศิลป์

Institutionalized Cultural Capital – ทุนที่ได้รับการรับรองโดยสถาบัน เช่น ประกาศนียบัตรทางนาฏศิลป์ หรือการขึ้นทะเบียนมรดกวัฒนธรรมโดยรัฐ (Bourdieu, 1986)

แนวคิดนี้ได้รับการนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในบริบทของการพัฒนาท้องถิ่น การท่องเที่ยว และการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะในแง่ที่มองว่าวัฒนธรรมไม่ใช่เพียง “มรดก” ที่ควรเก็บรักษา หากยังเป็น “ทุน” ที่สามารถนำมาใช้ต่อยอดให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาได้อย่างมีพลัง (ณัฐยานันต์ ตั้งถาวรสกุล, 2558)

นอกจากนี้ Bourdieu ยังกล่าวถึง “สนามทางสังคม” (Field) และ “นิสัยฝังลึก” (Habitus) ซึ่งเป็นอีกสององค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต กล่าวคือ การสร้างงานนาฏศิลป์ในพื้นที่หนึ่งมิได้เป็นเพียงการจัดแสดงความรู้ หากยังสะท้อนระบบคุณค่า วิถีคิด และพลวัตระหว่างชุมชน ศิลปิน และผู้ชมที่ร่วมกันกำหนด “ความหมายใหม่” ให้กับทุนวัฒนธรรมเหล่านั้น (Bourdieu, 1986)

3. สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดอ่างทอง

วัดไชโยวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลไชโย อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ประเภทวรวิหาร ที่มีรากฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมเป็นวัดราษฎร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมายังวัดนี้หลายครั้ง ทรงพระราชทานพระนาม “พระมหาพุทฺธพิมพ์” พร้อมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วิหารใหญ่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ปุชนิยวัตถุ และสร้างพระอุโบสถใหม่ พร้อมพระอารามทั้งหมด (สำนักงานจังหวัดอ่างทอง, 2554)

วัดป่าโมกวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง มีประวัติยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยา เดิมชื่อ “วัดใต้” หรือ “วัดตะโก” และมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดป่าโมก” ตามชื่อเมืองโบราณ “เมืองป่าโมกข์” ในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อคราวเสด็จประพาสต้น พุทธศักราช 2448 มีการกล่าวถึงวัดป่าโมกว่าเป็นจุดแวะสำคัญทางน้ำ โดยพระองค์ได้เสด็จทางเรือมายังวัด และได้ทรงเยี่ยมชมพระพุทธรูปไสยาสน์ (สำนักงานจังหวัดอ่างทอง, 2554)

วัดขุนอินทประมูล ตั้งอยู่ที่ตำบลอินทประมูล อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นโบราณสถานสำคัญที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภายใต้อาณาจักร “วัดอินทประมูล” ก่อนจะเปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า “วัดขุนอินทประมูล” ในเวลาต่อมา โดยเชื่อกันว่าได้รับนามตามขุนนางผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทในการบูรณะวัดในยุคนั้น โดยในพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการกล่าวถึง วัดขุนอินทประมูล ว่าเป็นหนึ่งในสถานที่

ที่พระองค์เสด็จเยี่ยมเมื่อคราวประพาสต้นในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง โดยเสด็จทางชลมารคมาเยี่ยมชมองค์พระไวยาสน์ (สำนักงานจังหวัดอ่างทอง, 2554)

พระตำหนักคำหยาด ตั้งอยู่ที่ตำบลคำหยาด อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมโกศ เป็นพระที่นั่งสองชั้น ชั้นล่างมีช่องโค้งแหลม ส่วนชั้นบนประดับหน้าต่างด้วยซุ้มจระนำทรงสูง พระตำหนักแห่งนี้ได้รับการกล่าวถึงในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งเสด็จประพาสต้นผ่านลำน้ำมะขามเฒ่าใน พุทธศักราช 2451 (สำนักงานจังหวัดอ่างทอง, 2554)

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

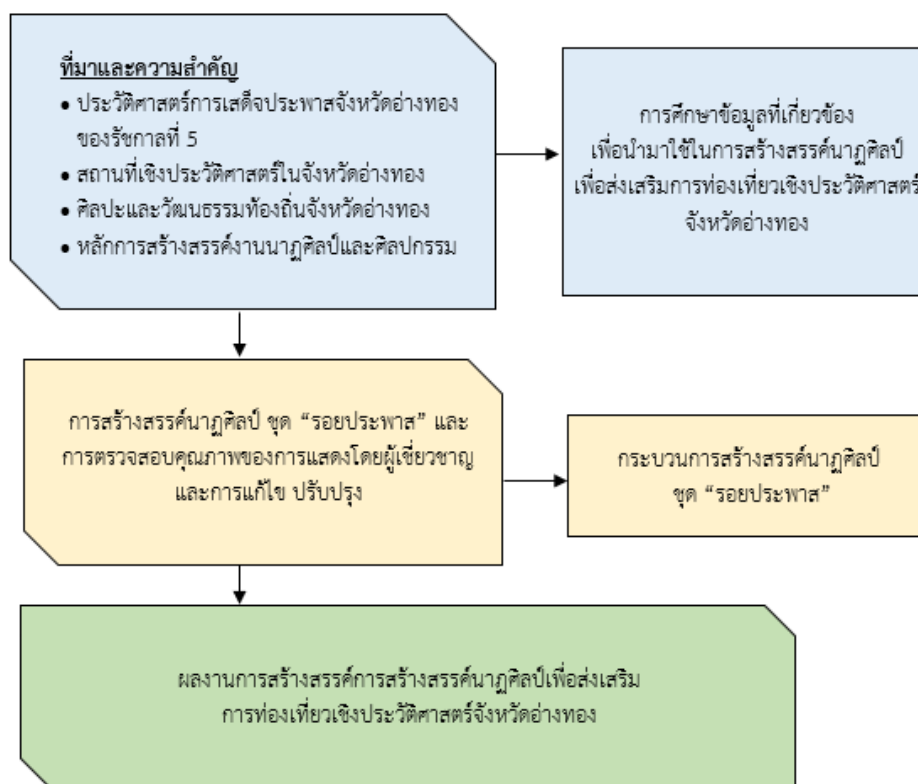
นงลักษณ์ ปิยะมั่งคณา และคณะ (2562) ได้ศึกษาการแสดงนาฏศิลป์ในจังหวัดนครสวรรค์เพื่อวิเคราะห์ว่ารูปแบบการแสดงใดส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ เนื้อหาของการแสดงที่เชื่อมโยงกับเรื่องราวในท้องถิ่น การออกแบบเครื่องแต่งกายที่สะท้อนเอกลักษณ์พื้นถิ่น ตลอดจนพิธีกรรมประกอบการแสดง เช่น เพลงพื้นบ้าน ขนบประเพณี และเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจในการท่องเที่ยวซ้ำและการแนะนำต่อบุคคลอื่น งานวิจัยชิ้นนี้สะท้อนว่า “เนื้อหาทางวัฒนธรรมที่มีรากจากพื้นที่” สามารถแปรเปลี่ยนเป็นแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สันทิไชยย์ เอื้อศิลป์ (2559) นำเสนองานวิจัยเชิงสร้างสรรค์เรื่อง “การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือผ่านการสร้างบทและกำกับละครเพลงเรื่อง เจ้าหญิงโคกพนมดี” เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นการประยุกต์ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และนิทานพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาเรียบเรียงใหม่เป็นบทละครเพลงที่มีการออกแบบองค์ประกอบศิลป์ร่วมสมัยอย่างครบถ้วน ทั้งบทละครดนตรี และท่าเต้น โดยมีเป้าหมายเพื่อฟื้นคืนและสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย โดยเฉพาะกับผู้ชมรุ่นใหม่ เนื้อหาของละครนำเสนอเรื่องราวของ “เจ้าหญิงโคกพนมดี” ที่เชื่อมโยงกับแหล่งโบราณคดีบ้านโคกพนมดี จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบจากการขุดค้นทางโบราณคดี เช่น โครงกระดูกหญิงสาวที่พบในอิริยาบถพิเศษ และภาชนะดินเผาหลายชิ้นเฉพาะ มาสร้างตัวละครให้มีชีวิต พร้อมใช้การเล่าเรื่องแบบ “ละครเพลง” เป็นสื่อกลางให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ผ่านความบันเทิง

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง เป็นงานวิจัยเพื่อหาแนวทางในสร้างสรรค์การแสดงเพื่อเป็นสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง โดยผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวข้อง และนำมาสร้างสรรค์การแสดง โดยมีการตรวจสอบคุณภาพผลงานโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้ผลงานและแนวทางในการสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพ

สามารถใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทองได้ โดยมีกรอบการวิจัย ดังภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัย เรื่อง การสร้างสรรคนาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาและค้นคว้าข้อมูลเชิงเอกสาร ได้แก่ การศึกษาจากเอกสารและสื่อสารสนเทศ และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ และการสังเกต จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการประกอบการสร้างสรรคผลงาน โดยผู้วิจัยแบ่งวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและรวบรวมข้อมูล เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จังหวัดอ่างทอง การเสด็จประพาส และเสด็จประพาสต้นจังหวัดอ่างทองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการสร้างสรรคงานนาฏศิลป์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วยวิธีการดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเอกสาร และสื่อสารสนเทศ

- การศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากหนังสือ งานวิจัย บทความ และเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ สามารถแบ่งการสำรวจข้อมูลเชิงเอกสารออกเป็น 3 เรื่อง ได้แก่ 1) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์จังหวัดอ่างทอง

2) ข้อมูลบริบทของจังหวัดอ่างทองที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ 3) ข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี และงานที่เกี่ยวข้องในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์

- การศึกษาสื่อสารสนเทศ โดยศึกษาการแสดงนาฏศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์ รวมถึงผลงานการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ที่มีแนวคิดและแรงบันดาลใจจากสถานที่ทางประวัติศาสตร์หรือแหล่งการท่องเที่ยว และศึกษาจากสื่อประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดอ่างทอง ในรูปแบบต่าง ๆ

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต

- การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบรายบุคคล เพื่อสำรวจข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับเกี่ยวกับเนื้อหาและแนวทางการสร้างสรรค์การแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีความเหมาะสม โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลทางด้านนาฏศิลป์ มีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ครู และอาจารย์ที่มีความรู้ด้านนาฏศิลป์ ที่มีตำแหน่งทางวิชาการตั้งแต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป (หรือเทียบเท่า) หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

ข. กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลทางด้านดุริยางคศิลป์ มีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ครู และอาจารย์ที่มีความรู้ด้านดุริยางคศิลป์ ที่มีตำแหน่งทางวิชาการตั้งแต่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไป (หรือเทียบเท่า) หรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

- การสังเกต กิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดอ่างทอง

เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนที่ 1 ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โดยสร้างและนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เป็นผู้ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผลการพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ที่ได้มีค่าความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ทุกข้อ ซึ่งแปลความหมายว่า ข้อคำถามมีความสอดคล้องนำไปใช้ได้

การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร ได้แก่ การศึกษาข้อมูลเอกสาร และสื่อสารสนเทศ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์ และการสังเกต โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์ในขั้นตอนที่ 2 ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 เป็นกระบวนการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส” ประกอบด้วย 1) การกำหนดแนวคิดและรูปแบบการแสดง 2) การคัดเลือกผู้แสดง 3) การสร้างสรรค์บทร้องและดนตรีประกอบการแสดง 4) การสร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย 5) การสร้างสรรค์ลีลาทำทางนาฏศิลป์ และ 6) การสร้างสรรค์รูปแบบแถวและพื้นที่การแสดง

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ สรุปผลการวิจัย และการจัดทำรายงานการวิจัย

ผลการวิจัย

การสร้างสรรคนาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส” เป็นการแสดงสร้างสรรค์ที่นำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง โดยมีเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โดยมีการสอดแทรกศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดอ่างทองผ่านองค์ประกอบการแสดง ผลการออกแบบสร้างสรรค์การแสดงชุดนี้สามารถแบ่งองค์ประกอบการแสดงได้ 6 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดแนวคิดและรูปแบบการแสดง

การสร้างสรรคนาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส” มีแนวคิดหลักในการนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยเสด็จประพาส รัชกาลที่ 5 ในจังหวัดอ่างทอง โดยมีแนวความคิดหลักคือ

1.1 การสร้างสรรค์การแสดงจากเรื่องราวประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดอ่างทอง เป็นแนวคิดที่ต้องการให้เกิดเป็นการแสดงเฉพาะของจังหวัด โดยเจาะจงนำเสนอ เรื่องของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยเสด็จประพาสรัชกาลที่ 5 เป็นหลักสำคัญของการแสดง และสอดแทรกศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น

1.2 การสร้างสรรค์การแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยที่มีกลิ่นอายความเป็นพื้นบ้านภาคกลาง เป็นแนวคิดที่ต้องการสร้างสรรค์การแสดงที่มีความใหม่ แต่ยังคงรูปแบบการแสดงการแสดงนาฏศิลป์ไทย นอกจากแนวความคิดดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้นำแนวคิดอื่น ๆ มาใช้ในการออกแบบองค์ประกอบการแสดงตามความเหมาะสม จำนวน 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดการอนุรักษ์ แนวคิดทางทัศนศิลป์ แนวคิดการใช้สัญลักษณ์ในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ และแนวคิดนาฏศิลป์สมัยใหม่ การแสดงสร้างสรรค์ ชุด “รอยประพาส” จึงเป็นการแสดงที่นำเสนอในรูปแบบนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยที่มีกลิ่นอายความเป็นพื้นบ้านภาคกลาง โดยมีระยะเวลาการแสดง 6 นาที การแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

ช่วงที่ 1 การแสดงลีลาท่าทางประกอบบทร้องที่กล่าวถึงการเสด็จประพาสจังหวัดอ่างทองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

ช่วงที่ 2 การแสดงลีลาท่าทางประกอบบทร้องเพื่อนำเสนอถึงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จประพาส ได้แก่ วัดป่าโมกวรวิหาร วัดขุนอินทประมูล วัดไชโยวรวิหาร และพระตำหนักคำหยาด

ช่วงที่ 3 การแสดงลีลาท่าทางประกอบบทร้องที่สื่อถึงการเชิญชวนมาท่องเที่ยวเส้นทางตามรอยเสด็จประพาสที่จังหวัดอ่างทอง

2. ผู้แสดง

การสร้างสรรคนาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส” ใช้นักแสดงผู้หญิงล้วน จำนวน 10 คน มีการกำหนดเกณฑ์และคุณสมบัติของผู้แสดง

ที่ครอบคลุมถึงคุณลักษณะทั้งด้านทักษะนาฏศิลป์ ด้านกายภาพ ด้านทักษะการแก้ไขปัญหา และด้านจิตวิญญาณความเป็นนักแสดง ดังนี้

1) นักแสดงผู้หญิงที่มีทักษะทางนาฏศิลป์ไทย และทักษะพื้นฐานนาฏศิลป์ร่วมสมัย เนื่องจากการแสดงมีกระบวนการท่าทางที่ผสมผสานนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยไม่จำเป็นต้องมีทักษะทางนาฏศิลป์ในระดับสูง

2) มีรูปร่างสมส่วน มีความสูงระหว่าง 160-165 เซนติเมตร เนื่องจากการแสดงที่เน้นการแสดงลีลาท่าทางที่พร้อมเพรียง การตั้งซุ่ม การแปรแถว และเพื่อความงามของกระบวนการท่าทาง นักแสดงที่มีรูปร่างและความสูงใกล้เคียงกันจะทำให้เกิดภาพการแสดงที่งดงามมากยิ่งขึ้น

3) มีไหวพริบปฏิภาณในการแสดง และมีทักษะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี

4) มีความสามารถในการจดจำทั้งบทร้อง ทำนองเพลง และกระบวนการลีลาท่าทาง

5) ความเป็นนักแสดงที่ดี มีความอดทนในการฝึกฝน และสามารถรับฟังคำแนะนำเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องในการแสดงของตนเองจากผู้อื่นได้

3. บทร้องและดนตรีประกอบการแสดง

การออกแบบบทร้องและดนตรีประกอบการแสดงใช้แนวคิดดนตรีไทยร่วมสมัย โดยในด้านบทร้องมีการประพันธ์บทร้องขึ้นใหม่จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยเสด็จประพาสรัชกาลที่ 5 บทร้องประพันธ์โดยใช้บทกลอนสุภาพ จำนวน 6 บท โดยมีนายอติศักดิ์ ฤกษ์ดี ครูภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง เป็นผู้ประพันธ์บท และได้รับความอนุเคราะห์จากนางสาวทัศนีย์ ขุนทอง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย-คีตศิลป์) เป็นผู้ตรวจทานบทประพันธ์ และขับร้องโดยนางสาววราภรณ์ ระวังภัย ครูภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง

การออกแบบดนตรีประกอบการแสดงได้ประพันธ์ทำนองขึ้นใหม่ในรูปแบบของเพลงไทยร่วมสมัยที่มีกลิ่นอายความเป็นพื้นบ้านภาคกลาง โดยใช้รูปแบบของดนตรีประเภทเล่าเรื่อง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับละครเพลงหรือ Musical เป็นการแสดงที่มีดนตรีและเพลงเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง ผู้ประพันธ์เรียบเรียงดนตรีในรูปแบบของดนตรีร่วมสมัยโดยผสมผสานเครื่องดนตรีไทย ได้แก่ เปิงมาง กลองแขก ตะโพน ข้องวง ระนาด ซอด้วง ซอด้วง พิณ และเครื่องดนตรีสากล ได้แก่ กลองชุด ไวโอลิน เปียโน กีตาร์ กีตาร์เบส ฮาร์ป และระฆังราว โดยได้รับความอนุเคราะห์จากนายเชษฐพงศ์ รอดฤดี อาจารย์ภาควิชาดุริยางค์ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง เป็นผู้ประพันธ์ทำนอง

4. เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส” ออกแบบเครื่องแต่งกายด้วยการผสมผสานเครื่องแต่งกายแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ โดยใช้รูปแบบการแต่งกายแบบดั้งเดิมซึ่งได้แนวคิดมาจากลักษณะการนุ่งห่มเครื่องแต่งกายของผู้หญิงในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่นิยมสวมเสื้อแขนพองหรือแขนหมูแฮม ประดับแพรห่มสะพายทับเสื้อ นุ่งโจงกระเบน และการแต่งกายของคนไทยภาคกลางที่มีการสวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก นุ่งโจงกระเบน

โดยผู้วิจัยยังคงนำการนุ่งโจงกระเบนแบบเดิมไว้ และสร้างสรรค์เสื้อขึ้นใหม่ด้วยการนำมารูปแบบเสื้อทั้งสองรูปแบบมาผสมผสานและปรับรูปลักษณะให้มีความทันสมัยมากขึ้น ห่มสไบสีพื้นชมพูอ่อนที่ขอบสไบประดับด้วยสีทองนวล นอกจากนี้ กำหนดให้สีของเครื่องแต่งกายเป็นสีโทนอ่อนหรือสีพาสเทล (Pastel) ได้แก่ สีชมพูและสีเขียว ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากสีของกุหลาบจุฬาลงกรณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดของการแสดงที่มีความเกี่ยวข้องกับรัชกาลที่ 5 และจังหวัดอ่างทองที่ตั้งอยู่ในภาคกลาง การคัดเลือกเครื่องประดับใช้เครื่องประดับตามแฟชั่นสมัยนิยมในปัจจุบัน โดยใช้เป็นโทนสีทองผสมมุก คริสตัล และเพชร ศีรษะประดับดอกกุหลาบและริบบิ้นผูกผมสีชมพู สวมถุงน่องสีขาวอมชมพูและรองเท้านิ่มสีน้ำตาล

ภาพ 2 เครื่องแต่งกายการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “ร้อยประพาส”

5. ลีลาท่าทางนาฏศิลป์

การออกแบบท่ารำการสร้างสรรค่านาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “ร้อยประพาส” ใช้แนวคิดอนุรักษ์และแนวคิดนาฏศิลป์ร่วมสมัยในการออกแบบลีลาท่าทาง โดยใช้ลีลานาฏศิลป์ที่หลากหลาย ประกอบด้วย การใช้ลีลาท่าทางจากนาฏศิลป์ไทยมาตรฐาน นาฏศิลป์พื้นบ้าน ภาคกลาง ลีลาท่าทางแบบธรรมชาติ และการใช้สายตาและอารมณ์ประกอบการแสดง สามารถแบ่งผลการออกแบบลีลาท่าทางนาฏศิลป์ได้ 4 รูปแบบ คือ

5.1 การใช้ท่ารำดั้งเดิม โดยคัดเลือกท่ารำจากการแสดง 2 ประเภท คือ การแสดงนาฏศิลป์ไทยมาตรฐาน ได้แก่ ท่ารำแม่บท ภาษาท่าและนาฏยศัพท์ และการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองภาคกลาง ได้แก่ รำเถิดเทิง มาใช้ในการออกแบบการแสดง

5.2 การผสมผสานลีลาท่าทางและการจัดวางท่าทางใหม่ โดยนำอัตลักษณ์ลีลาท่ารำนานาฏศิลป์ไทยและลีลาท่ารำจากการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคกลางที่มีอยู่แล้วมาผสมผสานกับแนวคิดการเต้นร่วมสมัย ได้แก่ การดันสอด การกระโดด การหมุนตัว การใช้ปลายเท้า การถ่ายน้ำหนักอย่างอิสระ การย่อ-ยืด โดยคำนึงความกลมกลืนของท่าทางนาฏศิลป์ ความสอดคล้องของท่วงท่าลีลา จังหวะ ทำนองเพลง และบทร้อง

5.3 การออกแบบลีลาท่าทางใหม่ เป็นการออกแบบท่าทางนาฏศิลป์บนพื้นฐานนาฏศิลป์ไทยแบบหลวงผสมผสานกับนาฏศิลป์พื้นบ้านภาคกลาง และลีลานาฏศิลป์ร่วมสมัยให้มีความใหม่ ภายใต้ขอบเขตและรูปแบบของการแสดง แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) การออกแบบลีลาท่าทางที่สื่อถึงตราสัญลักษณ์รวงข้าวในอ่างทอง ชุ่มประดู่วัด รูปทรงเรือ รูปทรงพระตำหนักคำหยาด ถนนหรือเส้นทางทางท่องเที่ยว 2) การออกแบบลีลาท่าทางแบบธรรมชาติ และ 3) การออกแบบท่ารำชุด

5.4 การออกแบบท่ารำเชื่อม มีการออกแบบท่าเชื่อมให้เหมาะกับจังหวะ ทำนองเพลง โดยคำนึงถึงกระบวนการท่าหลักที่ต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องและกลมกลืนกัน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ท่าเชื่อมระหว่างกระบวนการท่ารำ เป็นการออกแบบท่ารำให้เกิดความเชื่อมโยงจากท่าหนึ่งสู่ท่าหนึ่งในขณะการปฏิบัติท่ารำอยู่กับที่ และ 2) ท่าเชื่อมระหว่างการแปรแถวและเคลื่อนที่ เป็นการออกแบบท่ารำให้เกิดความเชื่อมโยงจากท่าหนึ่งสู่ท่าหนึ่งในขณะที่ปฏิบัติท่าทางไปพร้อมกับการแปรแถวเคลื่อนที่ด้วยการเดินและการวิ่ง

นอกจากนี้ ยังได้มีการใช้อารมณ์และสายตาประกอบการแสดง เป็นการออกแบบให้นักแสดงถ่ายทอดอารมณ์ประกอบการแสดง โดยการสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกภายใน ได้แก่ ความเคารพบูชา ความภาคภูมิใจ ความสนุกสนาน ตลอดจนการมีอารมณ์ร่วมที่แสดงถึงความสุขในการแสดงลีลาท่าทาง และมีการกำหนดการใช้สายตาขณะแสดง จำนวน 3 ทิศทาง ได้แก่ การกำหนดให้นักแสดงมองไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง การมองที่ปลายนิ้วมือขณะแสดงท่าทาง และการมองที่ผู้ชม

6. รูปแบบแถวและการใช้พื้นที่การแสดง

การออกแบบรูปแบบแถวและการใช้พื้นที่การแสดง ผู้วิจัยคำนึงถึงแนวคิดรูปแบบแถวและการใช้พื้นที่การแสดงให้สอดคล้องกับรูปแบบการแสดงที่เน้นการแสดงลีลาท่าทางที่พร้อมเพรียงไปพร้อมกับการแปรแถวต่าง ๆ และสามารถนำเสนอ ถึงภาพต่าง ๆ ด้วยการแปรแถวและการใช้พื้นที่ สามารถแบ่งการแปรแถวและการใช้พื้นที่การแสดงได้ 3 ลักษณะ คือ 1) การออกแบบแถวที่สอดคล้องกับการออกแบบลีลาท่าทางที่สื่อถึงภาพต่าง ๆ ได้แก่ รวงข้าวในอ่างทอง เรือนยอดหลังคาพระอุโบสถ รูปทรงเรือ รูปทรงพระตำหนักคำหยาด ถนนหรือเส้นทาง และการเดินทางท่องเที่ยว 2) การออกแบบการแปรแถวจากจุด เส้น และรูปร่างเรขาคณิต ได้แก่ แถวเส้นตรง แถวสลับฟันปลา แถวสามเหลี่ยม แถววงกลม แถวสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และ 3) การออกแบบแถวแบบอิสระ โดยให้นักแสดงทั้งหมดยืนในตำแหน่งกระจายเต็มพื้นที่เวทีโดยไม่ทับซ้อนกัน

การสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง ชุด “รอยประพาส” ออกแบบขึ้นภายใต้แนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง โดยมุ่งนำเสนอเส้นทางประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดอ่างทอง เพื่อใช้เป็นสื่อสร้างสรรค์ในการประชาสัมพันธ์และกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยการใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็น “เนื้อหา” และการแสดงนาฏศิลป์เป็น “รูปแบบ”

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง มีจุดมุ่งหมายในการเชื่อมโยงเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และอัตลักษณ์ของพื้นที่อ่างทอง เข้ากับการแสดงนาฏศิลป์ร่วมสมัยในลักษณะที่สามารถเข้าถึงผู้ชมในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการวิจัยพบว่า การแสดงมีลักษณะการนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ตามรอยเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง ได้แก่ วัดป่าโมกวรวิหาร วัดขุนอินทประมูล วัดไชโยวรวิหาร และพระตำหนักคำหยาด ในรูปแบบการแสดงสร้างสรรค์ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบของการแสดง ได้แก่ บทร้อง ดนตรี ลีลาท่าทาง เครื่องแต่งกาย และการใช้พื้นที่เวที โดยเป็นการนำเสนอที่เชื่อมโยงเรื่องราวของรัชกาลที่ 5 กับสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นบูรณาการข้อมูลทางประวัติศาสตร์สู่การแสดงเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของวรรณาวงษ์วานิช (2546) ที่เสนอว่าการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ควรเน้นการเรียนรู้และสร้างจิตสำนึกร่วมต่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การตระหนักรู้และการอนุรักษ์ในระยะยาว การใช้ศิลปะการแสดงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ถือเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ การแสดงสร้างสรรค์ ชุด “รอยประพาส” ได้นำทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดอ่างทองมาใช้ในการออกแบบนาฏศิลป์อย่างมีระบบ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สัญลักษณ์ประจำจังหวัด ภูมิทัศน์แม่น้ำ และเสียงกลอง รวมถึงลักษณะสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมอันลึกซึ้ง ทั้งยังสามารถสื่อสารถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน ลักษณะการนำทุนวัฒนธรรมมาสร้างคุณค่าเชิงศิลปะและสื่อสารต่อสาธารณะดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของ Bourdieu (1986) ที่มองว่า “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) เป็นทรัพยากรที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นพลังทางสังคมและเศรษฐกิจได้ โดยเฉพาะเมื่อถูกนำมาใช้ในการผลิตสัญลักษณ์และศิลปะ เช่น นาฏศิลป์ การแสดงชุดนี้จึงมิได้เป็นเพียงผลงานสร้างสรรค์เชิงศิลปะ แต่ยังเป็นการใช้ทุนวัฒนธรรมอย่างมีกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัด

ผลงานการวิจัยครั้งนี้ยังมีความสอดคล้องกับแนวทางของ คำม่วน พิลาวอนเดช (2561) ที่เสนอว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยการจัดการเชิงพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการออกแบบการสื่อสารอย่างเหมาะสม ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พื้นที่ประวัติศาสตร์จริงเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ พร้อมทั้งมีการร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญและชุมชนในพื้นที่ในการออกแบบและตรวจสอบผลงาน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงลักษณ์ ปิยะมั่งคณา และคณะ (2562) ซึ่งศึกษาการแสดงนาฏศิลป์ในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ได้แก่ เนื้อหาการแสดงที่เชื่อมโยงกับเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ พิธีกรรมพื้นบ้าน และการออกแบบเครื่องแต่งกายที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ โดยองค์ประกอบเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความประทับใจของผู้ชม และความตั้งใจในการเดินทางท่องเที่ยวซ้ำและการแนะนำต่อแก่บุคคลอื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยฉบับนี้ที่ได้นำเรื่องราวทาง

ประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทองมาประกอบการสร้างสรรค์ พร้อมออกแบบท่ารำและเครื่องแต่งกายให้เชื่อมโยงกับรากวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นการออกแบบในลักษณะ “สื่อการเรียนรู้ผ่านศิลปะ” ที่ผู้ชมสามารถรับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ผ่านการรับชมการแสดง ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมร่วมกับความบันเทิง เกิดจินตภาพและความประทับใจที่สามารถกระตุ้นแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวและส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมประวัติศาสตร์ในพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

งานวิจัยฉบับนี้ได้แนวทางการสร้างสรรค์การแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง โดยการใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็น “เนื้อหา” ในการเล่าเรื่อง และการแสดงนาฏศิลป์เป็น “รูปแบบ” ในการสื่อสาร สามารถถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ควบคู่กับการส่งเสริมภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว โดยมุ่งนำเสนอเส้นทางการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในจังหวัดอ่างทอง เพื่อใช้เป็นสื่อสร้างสรรค์ในการประชาสัมพันธ์และกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยว ผ่านการร้อยเรียงโครงเรื่องที่ชัดเจนและใช้ศิลปะการแสดงผสมผสานกับศิลปะพื้นบ้าน ทั้งด้านลีลาท่าทางการเคลื่อนไหว เครื่องแต่งกาย บทร้องและทำนองเพลงประกอบการแสดง จึงก่อให้เกิดความไพเราะ อารมณ์ร่วม และสร้างจินตภาพที่ชัดเจนต่อผู้ชม

นอกจากนี้ ในกระบวนการสร้างสรรค์การแสดงที่มีแนวคิดการนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ทั้ง 4 สถานที่ ได้แก่ วัดป่าโมกวรวิหาร วัดขุนอินทประมูล วัดไชโยวรวิหาร และพระตำหนักคำหยาด สามารถนำเสนอผ่านองค์ประกอบการแสดง โดยใช้วิธีการสื่อความหมายคือ 1) การสื่อความหมายโดยตรง ในการออกแบบบทร้องที่สื่อถึงการเสด็จประพาสจังหวัดอ่างทองของรัชกาลที่ 5 จำนวน 1 บท บทร้องพรรณนาความงามและคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัดอ่างทองที่รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จประพาส ได้แก่ วัดป่าโมกวรวิหาร วัดขุนอินทประมูล วัดไชโยวรวิหาร และพระตำหนักคำหยาด รวมจำนวน 4 บท และ บทร้องสื่อถึงการเชิญชวนมาท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง จำนวน 1 บท โดยใช้คำที่มีความร่วมสมัยและการใช้ถ้อยคำที่ตรงไปตรงมาและเข้าใจง่ายมากขึ้นในช่วงของการเชิญชวนมาท่องเที่ยวจังหวัดอ่างทอง 2) การสื่อความหมายโดยนัย ในการออกแบบลีลาท่าทางนาฏศิลป์ ได้แก่ การออกแบบลีลาท่าทางที่สื่อถึงตราสัญลักษณ์รวงข้าวในอ่างทอง เรือนยอดหลังคาพระอุโบสถ รูปทรงเรือรูปทรงพระตำหนักคำหยาด พืชพันธุ์ไม้ ถนนหรือเส้นทางการท่องเที่ยว การเดินทางท่องเที่ยว และการออกแบบรูปแบบแถวและการใช้พื้นที่การแสดงที่สอดคล้องกับการออกแบบลีลาท่าทางที่สื่อความหมายต่าง ๆ เป็นแนวคิดในการใช้ร่างกายในการสื่อสารเป็นภาพหรือเล่าเรื่องโดยการเคลื่อนไหวของผู้แสดง

นอกจากนี้ การออกแบบผลงานดังกล่าวยังตอบสนองต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของแหล่งท่องเที่ยวในฐานะเมืองรอง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนและชุมชนในกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งนำไปสู่การปลูกฝังความภาคภูมิใจและการสืบ

ทอดมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และส่งผลให้สามารถนำผลงานนี้ไปเผยแพร่ในงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กิจกรรมทางวัฒนธรรม การแสดงในชุมชน หรือช่องทางสื่อออนไลน์

ข้อเสนอแนะ

1. งานวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการสร้างสรรค์นาฏศิลป์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดอ่างทอง โดยมีการนำเสนอข้อมูลและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 อย่างเฉพาะเจาะจง อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการขยายขอบเขตของเนื้อหาให้ครอบคลุมประเด็นทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่มีบทบาทสำคัญในท้องถิ่น เช่น ตำนานพื้นบ้าน วิถีชีวิตเกษตรกรรม หรือช่างฝีมือพื้นเมือง เพื่อเปิดโอกาสให้สามารถนำทุนวัฒนธรรมที่หลากหลายมาใช้ในการออกแบบนาฏศิลป์ และสร้างรูปแบบการแสดงที่หลากหลายและครอบคลุมอัตลักษณ์ของจังหวัดในมิติต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น

2. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยในขั้นต้นเพื่อทดลองหาแนวทางในการสร้างสรรค์การแสดงที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แต่ยังไม่ได้มีการประเมินผลกระทบของการแสดงต่อกลุ่มผู้ชมในเชิงพฤติกรรมและทัศนคติอย่างเป็นระบบ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการออกแบบการศึกษาที่เน้นการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการแสดงต่อผู้ชม ทั้งในด้านความเข้าใจในเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ความรู้สึกเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการใช้ศิลปะการแสดงเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้และการท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนทุนการวิจัยของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ที่ได้รับจัดสรรงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ 2567

เอกสารอ้างอิง

คำม่วน พิลาวอนเดช. (2561). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์บ้านดอนโค เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ณัฐธยาน์ ตั้งถาวรสกุล. (2558). แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้นาฏศิลป์ไทย: กรณีศึกษาศูนย์ศิลปะการแสดง สถาบันคึกฤทธิ์. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- นางลักษณ์ ปิยะมั่งคณา, ญาณัญญา ศิริภักตร์ธาดาและกฤษฎา สังขมณี. (2562). การแสดงนาฏศิลป์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 6(2), 353–365.
- วรรณา วงษ์วานิช. (2546). การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์: แนวคิดและกรณีศึกษาเกี่ยวกับบ้านชีทวน. *วารสารวิถีสังคมมนุษย์*, 4(2), 5–18.
- สันทิไซญ์ เอื้อศิลป์. (2559). การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือผ่านการสร้างบทและกำกับละครเพลงเรื่อง เจ้าหญิงโคกพนมดี. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. (2554). *ประวัติศาสตร์จังหวัดอ่างทอง*. หจก. 119 สติ๊กเกอร์ แอนด์ พรินท์.
- สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. (2564). *แผนพัฒนาจังหวัดอ่างทอง (พ.ศ. 2566–2570)*. เอกสารอัดสำเนา.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press.
- Di Giovine, M. A. (2009). *The Heritage-scape: UNESCO, World Heritage, and Tourism*. Lexington Books.